

"Το Δικαστήριο Φουκώ"

Foucault Tribunal, Βερολίνο, 1998

ΠΑΘΟΛΟΓΗΜΑ.

ΜΕΡ
XII
Ομάδα αυτομόρφωσης για
την αναζήτηση διεξόδων από
το ψυχιατρικό οικοδόμημα

Θεσσαλονίκη, 2014.

Λίγα λόγια για την προβολή:

Το 1998 το Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Βερολίνου σε συνεργασία με την ομάδα "Η Επίθεση των Τρελών" οργανώνει στο Βερολίνο το "Διεθνές Δικαστήριο για την Ψυχιατρική". Πρόκειται για ένα φαινομενικά εικονικό δικαστήριο (υπό την έννοια ότι δεν υπάρχει ποινικό αντίκρισμα), στο οποίο μάρτυρες κατηγορίας και υπεράσπισης είναι επαγγελματίες στον κλάδο της ψυχικής υγείας και άτομα με ψυχιατρική εμπειρία, ενώ η ετυμηγορία βγαίνει από το σώμα των ενόρκων – όλοι τους άνθρωποι με ψυχιατρική εμπειρία.

Το "Δικαστήριο Φουκώ" δεν είναι σκηνοθετημένη ταινία με σενάριο και ηθοποιούς. Δεν είναι ένα συνηθισμένο ντοκιμαντέρ. Είναι ένα βιντεοσκοπημένο ντοκουμέντο με όσα ειπώθηκαν στην εκδήλωση του 1998. Αν και εικονική, η "δίκη" αυτή παρέχει ρεαλιστικές πληροφορίες και ουσιαστικά επιχειρήματα, άλλοτε υπέρ και άλλοτε κατά της ψυχιατρικής – ανάλογα με την πλευρά από την οποία μιλά ο κάθε μάρτυρας. Οι άνθρωποι που καταθέτουν, το κάνουν υπό το βάρος της επαγγελματικής/ακαδημαϊκής τους ιδιότητας ή των ίδιων τους των βιωμάτων μέσα σε ψυχιατρικά άσυλα ή εκτός – ως "εξωτερικοί ασθενείς".

1998-2014: 16 χρόνια μετά, γιατί μας ενδιαφέρει σήμερα:

Δεν έχουν αλλάξει και πολλά. Η ψυχιατρική εξακολουθεί να διατηρεί τον ίδιο πάντα ρόλο, αυτόν του ψυχικού-συναισθηματικού καταστολέα, του επιβάλλοντα της κανονικότητας, του μπάτσου των μυαλών, των σωμάτων και των αισθημάτων. Παλιότερα, στο βωμό της καθαρής-υγιεινής εικόνας των πόλεων, οι άστεγοι κλείνονταν σε ιδρύματα. Τώρα, στο βωμό της "οικονομικής ανάπτυξης" και της αποσιώπησης της αντίστασης, ο – τώρα περισσότερο από ποτέ εύλογος – ψυχικός πόνος ονομάζεται διαταραχή και "θεραπεύεται" με μαγικά χαπάκια...

Όσα χρόνια κι αν περάσουν ο σκοπός της ψυχιατρικής θα μένει ο ίδιος. Κοινωνικός έλεγχος και καταστολή. Πάντα σύμφωνα με όσα επιβάλλει η κανονικότητα, αυτή η κυρίαρχα παγιωμένη αλήθεια, η οποία μεταβάλλεται ανάλογα με τις ηθικές, ιδεολογικές, κρατικές επιταγές και αντανακλάται σε όλη την κοινωνία. Η σημασία του να είναι κανείς "κανονικός" παίρνει νόημα από το ίδιο της το αντίστροφο, από την παρέκκλιση, από το αρνητικό πρόσημο που έχει το να είναι κανείς "μη κανονικός", "προβληματικός", "διαταραγμένος". Και το να ενσωματώνει κάποιος τη μη κανονικότητα συνεπάγεται έλεγχο και καταστολή – χημική, μέσω χαπιών και φυσική, μέσω του εγκλεισμού, της καθήλωσης, του περιορισμού του. Απώτερος στόχος, η επαναφορά – επαναφορά σε έναν "φυσιολογικό" τρόπο ζωής και σκέψης, στη λειτουργικότητα, την εργατικότητα, την συναισθηματική οχύρωση, την ησυχία.

Πώς γίνεται άλλωστε να μη μας ενδιαφέρει;

"Πρέπει να συμπεράνουμε ότι η ψυχιατρική, αρνούμενη να παραιτηθεί από τη βία και τον εξαναγκασμό, έχει διαπράξει εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας και συνεχίζει να τα διαπράττει, εμμένοντας στη θεσμοθετημένη κατηγορία των ψυχικά ασθενών ως υποδεέστερη των ανθρώπων. Πλήττει σκόπιμα την ανθρωπινή αξιοπρέπεια και αρνείται την ανθρωπινή φύση μας".

Η Ετυμολογία (Kate Millet, συγγραφέας, επιζήσασσα ψυχιατρικής, Η.Π.Α.)

Τα παραπάνω λόγια αποτελούν την τελική ετυμηγορία των ενόρκων – επιζώντων στο δικαστήριο που πραγματοποιήθηκε ώστε να δικασθεί η ψυχιατρική, οι επαγγελματίες της και οι πρακτικές της. Παρά το γεγονός ότι το ντοκουμέντο αυτό δημιουργήθηκε προ δεκαπενταετίας, εξακολουθεί να μένει επίκαιρο και να θίγει ζητήματα, θεσμούς και ιδεολογικά συστήματα που μέχρι και σήμερα υπάρχουν και αποτελούν το κυρίαρχο μοντέλο.

Έχει ενδιαφέρον να εστιάσουμε σε κάποιες έννοιες που χρησιμοποιούνται στην παραπάνω ετυμηγορία – η οποία θα μπορούσε κάλλιστα να έχει συναχθεί σήμερα, αφού ελάχιστα πράγματα έχουν αλλάξει μονάχα μες στο θεσμό της ψυχιατρικής καταπίεσης.

Η ψυχιατρική ευαγγελίζεται πως μπορεί να θεραπεύσει την λεγόμενη ψυχική ασθένεια. Μέσα από μια σωρεία φαρμακευτικών σκευασμάτων, μέσα από διαγνώσεις, προγνώσεις και επιπολασμούς, μέσα από ακούσιους και εκούσιους εγκλεισμούς σε ψυχιατρεία, έχει επιτευχθεί η ιατροκοποίηση της ανθρώπινης ψυχής και εμπειρίας. Ο θεσμός της ψυχιατρικής χρησιμοποιεί ορολογία της φυσιολογίας για να περιγράψει σκέψεις και συναισθήματα. Συλλέγει θραύσματα συμπεριφορών και τα ανάγει σε συμπτωματολογία.

Η ψυχιατρική αποτελεί περισσότερο ιδεολογία, παρά επιστήμη. Δεν βασίζεται πάνω σε επιστημονικές και εξακριβωμένες παραδοχές, αλλά σε ιδεολογήματα αυτοαποκαλούμενων ειδικών. Προάγει συγκεκριμένα συμφέροντα και δομεί κόσμους. Απενοχοποιεί και νομιμοποιεί τον κοινωνικό έλεγχο. Αρνείται να παραιτηθεί από την βία και τον εξαναγκασμό. Υπάρχει ώστε να περιορίζει και να οριοθετεί την ετερότητα, η οποία κουβαλάει πάνω της ένα σωρό χαρακτηρισμούς και σημασίες – της απόκλισης, της μη φυσιολογικότητας, της μη κανονικότητας. Η ψυχιατρική αποτελεί έναν εξαναγκαστικό σταθεροποιητή σκέψης – σε συλλογικό, κοινωνικό και ατομικό επίπεδο. Στόχος της ήταν, ανέκαθεν, η ομογενοποίηση των εκάστοτε ιδεών προς αποφυγή διαφωνιών.

Η βία και ο εξαναγκασμός του θεσμού της ψυχιατρικής στοχεύει στο σώμα, αλλά και στην ψυχή. Άξιο λόγου είναι πως ποτέ της δεν αρνήθηκε την χρήση καταστολής. Την θεωρεί αναγκαίο κακό και μέσο θεραπείας – όπως στην περίπτωση του ακούσιου εγκλεισμού κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας ή της καθήλωσης, ως απάντησης στην ενδεχόμενη έκφραση επιθετικότητας από τον έγκλειστο.

Άποψη μας είναι πως η ψυχιατρική καταστέλλει και καταπιέζει – συχνά έως την εξόντωση, είτε αυτή είναι φυσική είτε ψυχική. Ελέγχει και εξαναγκάζει. Θέτει τους κανόνες και τους όρους του παιχνιδιού – ειδικά αν σκεφτεί κανείς πως και η ίδια η άρνηση/αντίδραση σε αυτή, θεωρείται σύμπτωμα που επιβεβαιώνει την εκάστοτε ασθένεια.

Η ψυχιατρική εμμένει στην θεσμοθετημένη κατηγορία των ψυχικά ασθενών. Οι πρακτικές της ανέκαθεν δημιουργούσαν δίπολα, διαχωρισμούς και τοίχους. Η κατηγορία των λεγόμενων “ψυχικά ασθενών, ψυχικά νοσούντων, τρελών” είναι θεσμικά κατασκευασμένη κατηγορία, που ωστόσο ανακυκλώνεται και κοινωνικά. Πρόκειται για μια μεγάλη ομπρέλα που περιέχει μέσα την έννοια της κοινωνικής απόκλισης σε όλες τις εκφάνσεις της, ώστε να μπορεί να είναι εξ ολοκλήρου διαχειρίσιμη. Οι χαρακτηρισμένοι ως ψυχικά ασθενείς χειραγωγούνται μέσα από τον στιγματισμό και την ταμπελοποίηση. Έχουν να αναμετρηθούν με πολλούς και διαφορετικούς φορείς εξουσίας, αλλά και με τις έννοιες που οι φορείς αυτοί έχουν δημιουργήσει και εγκαθιδρύσει μέσα στον χρόνο. Έρχονται αντιμέτωποι με την έννοια της κανονικότητας, η οποία πλασάρεται ως αέναη και αναλλοίωτη. Στην πραγματικότητα, ωστόσο, πρόκειται για μια έννοια που επηρεάζεται από το πλαίσιο μες στο οποίο υπάρχει. Ορίζει τον εαυτό της.

Την ίδια στιγμή οι ψυχικά ασθενείς εκλαμβάνονται ως υποδεέστεροι των υπόλοιπων ανθρώπων – γίνονται συχνά αντιληπτοί να βρίσκονται σε μια μεταιχμιακή κατάσταση που ναι μεν προσιδιάζει σε άνθρωπο, αλλά δεν είναι ακριβώς αυτό. Η αποανθρωποποίηση αυτή γίνεται εμφανής σε τρία κυρίως επίπεδα. Αρχικά, από την ψυχιατρική θεωρείται πως για την λεγόμενη ψυχική ασθένεια ευθύνεται όχι η κοινωνία, αλλά το άτομο. Πολύ περισσότερο, όμως, δεν ευθύνεται καν το άτομο καθοδηγούμενο από την βούληση και τις επιλογές του, αλλά τα διάφορα μικρά πραγματάκια στο εσωτερικό του οργανισμού του – γονίδια, νευρώνες, νευροδιαβιβαστές, νευρολογικά ελλείμματα. Η ανθρώπινη υπόσταση τεμαχίζεται. Σε δεύτερο επίπεδο αφαιρείται η αυτενέργεια του ανθρώπου εξαναγκάζοντας τον σε φαρμακευτική αγωγή διαρκείας, ακούσιο εγκλεισμό, καθήλωση. Τέλος, αφαιρείται οποιαδήποτε έννοια προσωπικής ευθύνης αφού αυτός απαλλάσσεται λόγω τρέλας – είτε σε κοινωνικό επίπεδο, όπου δικαιολογούνται “ανάρμοστες και ασυνήθιστες” συμπεριφορές, είτε σε νομικό επίπεδο, όπου χρησιμοποιείται η έννοια του ακαταλόγιστου. Σε κάθε περίπτωση παραγνωρίζονται η προσωπική ευθύνη, και η έννοια της αυτενέργειας και αυτοδιάθεσης – δομικά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης υπόστασης.

Η ψυχιατρική πλήττει σκόπιμα την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Μέσα από τη συμμαχία της με το κράτος και τις εκάστοτε φαρμακοβιομηχανίες στόχευε και στοχεύει σε οικονομικές απολαβές και σε κοινωνικό έλεγχο. Προωθώντας το πρότυπο του φυσιολογικού και κανονικού επιτυγχάνει περίτεχνα την ομογενοποίηση της ετερότητας σε εύκολα διαχειρίσιμα σύνολα. Μέσα από την επίκληση της ψυχιατρικής αυθεντίας ξεπλένεται ένα ολόκληρο καπιταλιστικό σύστημα, αφού η παθογένεια αποδίδεται στο άτομο και όχι στην κοινωνία που την γεννά. Οι ακραίες συμπεριφορές ιατροκοποιούνται και ταυτόχρονα προσφέρονται λύσεις από ένα κράτος “πρόνοιας” στην προσπάθεια του να απομακρύνει όλα τα σάπια μήλα, εγκλείοντας ή καταστέλλοντας τα.

Θεωρούμε τα ψυχιατρεία, όπως προσδιορίζονται από τους επικρατούντες θεσμούς και τους νόμους – τυπικούς και άτυπους – εξαιρετικά κοντά στα πρότυπα οποιασδήποτε φυλακής. Οι ειδικοί ψυχικής υγείας αποτελούν τους δεσμοφύλακες. Τα φάρμακα και η καθήλωση αποτελούν τις αλυσίδες. Τα κελιά είναι κελιά. Η ταπείνωση είναι ταπείνωση. Ο εξευτελισμός, εξευτελισμός. Η υποανθρωποποίηση, η ίδια.

Και ένα τελευταίο σχόλιο μέσα από τα λόγια του Basaglia. “Οι έγκλειστοι των ψυχιατρείων είναι δεμένοι, ώστε οι ψυχίατροι να είναι ελεύθεροι”.

Βρισκόμαστε μπροστά σε μια υπαρκτή συζήτηση πάνω στα εγκλήματα της ψυχιατρικής, τον αντίλογο των επαγγελματιών ψυχιάτρων, τις καταγγελίες πρώην ψυχιατροποιημένων ανθρώπων, που έλαβε χώρα στο παρελθόν, αλλά βοηθά εμάς, στο παρόν, να εντοπίσουμε κοινούς προβληματισμούς, να ανιχνεύσουμε τα σοβαρά ζητήματα που προκύπτουν από την εφαρμογή της ψυχιατρικής διεθνώς, έτσι ώστε στο μέλλον να καταφέρουμε να αντιστρέψουμε τα κοινωνικά στερεότυπα, την επιβαλλόμενη κανονικότητα και την ιατρική αντιμετώπιση – και όσα αυτή έχει έως τώρα κερτήσει.

Όσο παλεύουμε για το σπάσιμο της κανονικότητας αυτής, όσο δεν αναγνωρίζουμε φυσιολογικούς και μη ανθρώπους, κανονικές και μη συμπεριφορές, άλλο τόσο θα παλεύουμε για το σπάσιμο των κοινωνικών ταμπού, ακόμα κι αυτών που τόσο βαθιά έχουν ριζώσει μέσα σε όλους μας – ακόμα και σε όσους από μας αντιστεκόμαστε προς μία ελευθεριακή-αντιεξουσιαστική κοινωνία.

